

Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії, музеєзнавства і культурної спадщини

**LVIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY
DEPARTMENT OF HISTORY,
MUSEOLOGY AND CULTURAL
HERITAGE**

у межах виконання освітнього
проекту *Erasmus+ Jean
Monnet* 101085602-SCHUPB-
ERASMUS-JMO-2022-HEI-
TCH-RSCH
«Spreading cultural heritage on
the Ukrainian-Polish border:
European experience and local
dimensions» (SCHUPB)

**КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО
ПОГРАНИЧЧЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ
ГРОМАД**

**DZIEDZICTWO KULTUROWE POGRANICZA UKRAIŃSKO-
POLSKIEGO DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU
SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH**

**CULTURAL HERITAGE OF THE UKRAINIAN-POLISH
BORDERLAND FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LOCAL
COMMUNITIES**

**Збірник матеріалів
Міжнародної наукової конференції
21–22 вересня 2023 р.
м. Львів**

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	5–6
<i>Дмитренко А.</i> ТРАНСКОРДОННІ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКІ ПРОЄКТИ І АКТУАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПОГРАНИЧЧЯ В ТУРИЗМІ (2020-РР.).....	7–10
<i>Попелюк М.</i> МАРІЯ ГЕЛЬ: ДЕПОРТАЦІЇ, РЕПРЕСІЇ, ДИСИДЕНТСТВО.....	11–13
<i>Witkowski W.</i> CERKWIE DREWNIANE HUCULSZCZYZNY I ROKUCIA W ŚWIETLE LAT BADAŃ TERENOWYCH PROWADZONYCH W INSTYTUCIE ARCHITEKTURY I URBANISTYKI POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ W LATACH 1995–2019.....	14–18
<i>Вітковскі В.</i> ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ ГУЦУЛЬЩИНИ ТА ПОКУТТЯ У СВІТЛІ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРОВЕДЕНИХ У ІНСТИТУТІ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ ЛОДЗЬКОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1995–2019 РР.	19–23
<i>Артимишин Ю.</i> ОБРАЗ СПІЛЬНОТИ ДЕПОРТОВАНИХ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОРУБІЖЖЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КІНОДОКУМЕНТАЛІСТИЦІ.....	24–28
<i>Головецький Д.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	29–31
<i>Добрянський В.</i> ЧИ ІСНУВАЛИ ГОРОДИЩА КНЯЖОЇ ДОБИ НА ЗАЛІЩАНЩИНІ?.....	32–35
<i>Капуста А.</i> ПРИКОРДОННИЙ СТЕП «ПАНТАЛИХА»: НА МЕЖІ ДВОХ СВІТІВ СПАДЩИНИ ПРИКОРДОННЯ В ТУРИЗМІ (2020-і РР.).....	36–41
<i>Коломійчук О.</i> РОДИННІ СТРАВИ У ПАМ'ЯТІ ТА ПОБУТІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ЗАХІДНОЇ БОЙКІВЩИНИ ЯК АСПЕКТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ.....	42–45

ВОЛОДИМИР ДОБРЯНСЬКИЙ

археолог, спелеолог,
дослідник старожитностей, фортифікацій та топоніміки
Тернопільське відділення Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка
dobryanskj-arheolog@ukr.net

ЧИ ІСНУВАЛИ ГОРОДИЩА КНЯЖОЇ ДОБИ НА ЗАЛІЩАНЩИНІ

На півдні Тернопільської області знаходиться унікальний і неповторний край із мальовничими краєвидами, якого навіть годі віднайти в Україні – це Заліщанщина, яка подовгастою широкою смугою розляглася вздовж лівого берега глибокого каньйону Дністра. Із сивої давнини цей терен постійно та активно заселявся людьми, про що свідчать матеріали археологічних досліджень. Пояснення цьому фактору знаходимо у сприятливому екоприродному середовищі та вигідному й зручному географічному місці розташування. Перш за все – це наявність родючих ґрунтів (чорноземи та сіро-опідзолені); м'який теплий клімат, який нагадує Середземноморський; сильно почленований рельєф місцевостей; густа гідрологічна мережа; значні поклади сировини (глини, піски, вапняки, пісковики, кремій); великі території, які у минулому були вкриті лісовими масивами.

Ці терени є своєрідним Клондайком для студій археологічних та історичних досліджень. Навіть на теперішній історичній мапі України неможливо віднайти аналогічний регіон, який може конкурувати із Заліщанщиною.

Однак «білою плямою» в історії цієї південної частини Західного Поділля, залишається тема оборонно-фортифікаційного розвитку Заліщанщини у княжий період, коли терени входили до складу Тербовлянського удільного князівства Галицько-Волинської держави в XII-XIII ст. Зокрема матеріали археологічних досліджень вказують, що пам'ятки княжої доби тут репрезентують виключно поселення та могильники. Вони зосереджені в таких населених пунктах: *Бедриківці* (2 поселення, 2 могильники); *Блищанка* (2 поселення); *Ворвулинці* (1 поселення); *Городок* (1 поселення, 2 могильники); *Дзвиняч* (1 поселення; 1 могильник); *Добрівляни* (1 поселення); *Дунів* (3 поселення); *Заліщани* (3 поселення); *Зелений Гай* (2 поселення, 1 могильник); *Зозулинці* (1 могильник); *Касперівці* (1 поселення); *Колодрібка* (1 поховання); *Кошилівці* (1 поселення); *Литячі* (1 поселення); *Лисичники* (3 поселення та печерна пам'ятка (*Печера Лилічка*)); *Лисівці* (1 поселення); *Нагоряни* (2 поселення); *Нирків* (1 поселення); *Синьків* (2 поселення, 1 городище); *Слобідка* (4 поселення); *Ставки* (1 могильник); *Товсте* (1 поселення); *Торське* (2 поселення, 1 могильник); *Угриньківці* (1 могильник); *Шипівці* (1 поселення) (Ягодинська 2019, 191–197).

Тому сильно дивує цей факт: чому на Заліщанщині (за винятком городища в с. Синьків), відсутні оборонно-фортифікаційні об'єкти. Адже городища за своєю соціальною структурою були адміністративно-територіальними центрами навколишніх земель;

тут розвивалися ремесла та торгівля; в час воєнної загрози та небезпеки вони ставали притулком для захисту місцевого населення від ворога. Ці об'єкти також функціонували у якості фортець, в яких знаходилися воєнні залоги – були невеликими феодалними замками.

Згідно інших джерел (які відомі в науковій та краєзнавчій літературі), можна було лише дотично говорити про існування ще чотирьох городищ (Голігради, Лисичники, Нирків, Торське), але така інформація залишається дуже сумнівною і вимагає додаткових досліджень та уточнень, а в багатьох випадках – не достовірною інформація (Добрянський 2020, 54–60).

Найцікавіше те, що поряд із Заліщанщиною відомі інші, доволі численні оборонно-фортифікаційні об'єкти, які зафіксовані на сусідніх територіях. Тут особливо відзначена Борщівщина, на якій виявлено і досліджено багато городищ. Вони локалізуються в Більче-Золотому, Вовчківцях, Дзвенигороді, Кудринцях, Ланівцях, Мушкатівцях, Пилицькому, Пищатинцях і два в Устю. На Чортківщині відомо чотири городища в Білій, два у Колиндянах та одне в Капустинцях (Ягодинська 2019, 173-178; 231-236). Також автором статті виявлені невідомі досі укріплення: одне городище в Нагірянці і два в Росохачі (Добрянський 2019, 48-51). На протилежному (правому) березі Дністра, на Івано-Франківщині, знаходиться *городище* в Городниці (Петегирич 2019, 126-153), а на Чернівецьщині – Василів та Дорошівці (Возний 2009, 80).

Тому перед нами постають дуже «дивними» терени Заліщанщини. Складається враження, наче у княжу добу ці землі мало контактували із зовнішнім світом і були відірвані від тогочасних історичних подій. Звісно, що це не так. По-перше: *вздовж річки Серет проходив торговий шлях, який вів із княжої Тербовлі до літописного Василева над Дністром – далі він проходив вниз по Дністру у сторону Чорного моря.* По-друге: *повз Заліщанщину проходив інший торговий шлях, який вів із Галича вниз по Дністру.* По-третє: *навіть невеликі річки південної частини Західного Поділля, як Провал, Джурин, Дупа, тощо – також відігравали важливе значення у торгівлі.* По-четверте: *існували сухопутні і стратегічні в військовому відношенні шляхи, які проходили на північ, південь, схід та захід.* В обов'язковому порядку над ними повинен був вестися контроль, адже це було важливою ланкою у системі як воєнної безпеки, так і економічного розвитку Тербовлянського удільного князівства Галицької землі.

Виникає запитання: чи насправді на Заліщанщині знаходиться лише одне городище у Синькові? Відповідь може бути тільки одна – ні, немає жодних підстав так формулювати відповідь, адже не належним чином обстежені всі терени Заліщанщини. Причиною такої невідповідності стало те, що науковці займалися виключно тими напрямками досліджень, над якою темою вони спеціалізувалися: кам'яний вік, енеоліт, доба бронзи, гальштатський час тощо.

Але не все втрачено, час ніколи не стоїть на місці і з'являються нові, не відомі досі матеріали досліджень. Для прикладу – обстеження старожитностей, які проводив автор цієї статті. Зокрема у лісовому масиві *урочища Обіжево*, що поблизу Добрівлян, на початку 1990-х рр. були виявлені окремі елементи фортифікацій (рів та вал, який

перерізав подовгастий мис). Потім ліворуч (північніше) від цього об'єкта, влітку 2019 р. на трикутному мисі було виявлене городище, укріплення якого утворювалися каскадом вздовж пологих схилів. Археологічною розвідкою стверджено, що далі, вглиб цього урочища на захід, обстежені нові фортифікаційні укріплення – це глибокий рів і невисокий вал, який врізається у невеликий подовгастий трикутний мис, що височіє над лівою течією потоку *Обіжево*. Нові обстеження проводилися взимку 2022 р., у західному напрямку від попередніх об'єктів. Там було виявлено і обстежено нове городище, а поруч було зафіксовано допоміжні фортифікаційні об'єкти – це три смуги ровів та валів, які перерізали пересічну місцевість урочища.

На початку 2020 р., із метою спелеологічного обстеження і складання кадастру скельних порожнин та виявлення нових старожитностей на території *Природного Національного парку «Дністровський каньйон»* проводилося обстеження печери *Теклівська*, яка знаходиться за 0,8 км на північний схід до с. Мишків та 2,2 км на південний захід до с. Ставки. Під час обстеження печери встановлено, що вона знаходиться в лісі *Турин* за 100 метрів від крайніх будівель колишнього села *Теклівка*. Її вхід знаходиться на правому схилі струмка *Теклівський* (права притока потоку *Мишківський* – права притоки річки *Серет*) на висоті близько 10 метрів від улоговини. Координати печери: $25^{\circ} 48' 36,8''$ східної довготи та $48^{\circ} 46' 02,7''$ північної широти. Під час обстеження печери *Теклівська* було встановлено, що вона розміщена на подовгастому мисі, який зі східної сторони має пологі схили, що омивалися невеликим струмком, і який впадав у лівий берег струмка *Теклівського*. Протилежна, західна сторона має більш стрімкі й важко доступні схили та заболочену низовину. На цьому мисі виявлене давнє укріплення: вздовж східного прясла подовгастого мису чітко простежується прокопаний рів і насипаний над ним вал. На поверхні було знайдено фрагменти кераміки XII–XIII ст. Висловлюємо припущення, що тут знаходилося *городище* княжої доби, яке функціонувало в якості *фортеці*. Вона із західного напрямку контролювала сухопутний торговий шлях, а в час військової небезпеки – із флангової сторони стримувала противника від нападу *городище* поблизу с. Більче-Золоте на Борщівщині. Це *городище* знаходиться поруч, на високому та стрімкому правому березі річки *Серет* (Добрянський 2020, 67-68).

Таким чином археологічні розвідки доповнюють невідомі факти давньої історії не лише *Заліщанщини*, але й *Західноpodільського регіону Середньої Наддністрянщини*. Сподіваємося на нові, майбутні дослідження, завдяки яким зможемо виявити нові фортифікаційні об'єкти середньовічного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возний І. *Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Серету та Середнього Дністра в X–XIV ст.* Частина 1. Поселення. Чернівці: Золоті литаври. 2009.
2. Добрянський В. Старожитності XII–XIII ст. поблизу *Росохача* на *Тернопільщині* та походження географічних назв давньоруського

- часу: міждисциплінарна взаємодія студій з археології та ономастики. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей III Міжнародного наукового семінару, присвяченого 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимощука (м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2019. С. 48–51.
3. Добрянський В. До питання функціонування городищ княжої доби у нижній течії межиріччя Серету та Джурина: апробація матеріалів з археології та ономастики. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей IV Міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2020. С. 54–60.
  4. Добрянський В., Площанський П. Попередні результати археологічних та спелеологічних досліджень біля печери Теклівська на лівобережжі Дністровського каньйону *Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей IV Міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2020. С. 65–68.
  5. Петегрич В. Городище над Дністром – невідоме місто княжої доби в Галицькій землі. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 2019, 23. С. 126–153.
  6. Ягодинська М.О. *Давньоруські пам'ятки Західного Поділля X–XIII ст.* Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Київ: [б.в.], 2015.